

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного
управління та національної безпеки
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота на правах
рукопису

Сичевська Анна Олександрівна

УДК 159.9:31.56

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ У СИТУАЦІЇ
ДОВГОТРИВАЛОГО БЕЗРОБІТТЯ:

Спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Практика психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використаних ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Сичевська А. О.

Керівник роботи
Коломієць Тетяна Володимирівна
Кандидат психологічних наук
Доцент

Житомир, 2022

Висновок кафедри психології

За результатами попереднього захисту: **Сичевської Анни Олександрівни**

Протокол засідання кафедри психології № від « » грудня 2022 р.

Завідувач кафедри
д.п.н., професор

Журавльова Лариса Петрівна

« » грудня 2022 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Сичевська Анна Олександрівна** захистила

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою

за шкалою ECTS

за національною шкалою

Секретар ЕК

Данько Яна Петрівна

АНОТАЦІЯ

Сичевська А. О. Психологічні особливості осіб у стані довготривалого безробіття. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» спеціальності 053 «Психологія». – Поліський національний університет. Житомир, 2022 р.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень присвячених особам, які знаходяться у стані довготривалого безробіття. У роботі визначено підходи та рекомендації щодо психологічної консультування та допомоги особами, які опинились у стані довготривалого безробіття.

Доведено перспективність розвитку щодо психологічних консультацій, проведення тестувань, міні лекцій, тренінгових вправ з безробітними особами. Визначено, що ключовою роботою з безробітними є: бесіди з конкретними прикладами щодо працевлаштування. Проведення індивідуальних та групових тренінгів, різноманітних занять по актуальних темах, які піднімають самооцінку та сприяють розвитку нових навичок у безробітних. Які в подальшому допоможуть з працевлаштуванням та у роботі з колективом.

Ключові слова: безробіття, довготривале безробіття, психологічна допомога, самопочуття, стрес, проблема, діагностика, робота, успіх, професія, психологічні особливості.

SUMMARY

Sychevska A. O. Psychological features of persons in a state of long-term unemployment - Qualification work on the rights of the manuscript. Qualification work for obtaining the educational degree "Master" in specialty 053 "Psychology" - Polissya National University. Zhytomyr, 2022.

The qualification work contains the results of own research on persons who are

in a state of long-term unemployment. The work identifies approaches and recommendations for psychological counseling and assistance to persons in a state of long-term unemployment.

The prospects of development of psychological counseling, testing, mini-lectures, training exercises with unemployed persons are proved. It is determined that the key work with the unemployed is: conversations with specific examples of employment. Conducting individual and group trainings, various classes on relevant topics that raise self-esteem and promote the development of new skills in the unemployed. Which in the future will help with employment and work with the team.

Keywords: unemployment, long-term unemployment, psychological assistance, well-being, stress, problem, diagnosis, work, success, profession, psychological characteristic.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ У СИТУАЦІЇ ДОВГОТРИВАЛОГО БЕЗРОБІТТЯ.....	10
1.1. Аналіз поняття «довготривале безробіття».....	10
1.2. Науково-теоретичні підходи до вивчення психологічних особливостей осіб у ситуації довготривалого безробіття	16
1.3. Психологічні особливості осіб у ситуації довготривалого безробіття ..	20
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ У СИТУАЦІЇ ДОВГОТРИВАЛОГО БЕЗРОБІТТЯ	27
2.1. Психологічне консультування безробітних	27
2.2. Методичне забезпечення дослідження психологічної допомоги особам у ситуації довготривалого безробіття	30
Висновки до другого розділу	34
РОЗДІЛ 3 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ У СИТУАЦІЇ ДОВГОТРИВАЛОГО БЕЗРОБІТТЯ.....	36
3.1. Аналіз результатів емпіричного дослідження психологічних особливостей осіб у ситуації довготривалого безробіття	36
3.2. Рекомендації щодо профілактики психологічних проблем осіб у ситуації довготривалого безробіття	45

Висновки до третього розділу.....	49
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
Додаток А.....	59
Додаток Б.....	61
Додаток В	63

ВСТУП

Одна з найгостріших проблем сучасного суспільства – це проблема безробіття, яка не лише впливає на економічні можливості людини, а й безпосередньо позначається на її психологічному стані, викликаючи деструктивні психологічні зміни особистості. Особливо яскраво такі наслідки спостерігаються на пізніх стадіях, і проявляються на рівні психосоматики, поведінкових девіацій тощо. Безробіття, великим чином впливає на марнування основної продуктивної сили, значне зменшення потенційного валового продукту і національного доходу країни. Повернення особистості працездатного віку в систему економічних відносин супроводжується суттєвим державним фінансуванням: виплати допомоги по безробіттю, перекваліфікація безробітних, пошук можливостей працевлаштування. Відтак, можемо констатувати, що безробіття завдає шкоди інтересам суспільства, так як люди не можуть реалізувати і як слід проявляти себе, відповідно, не можуть показувати свої вміння в певному виді діяльності.

Внаслідок безробіття відбувається сильне погіршення матеріального стану безробітних, що призводить, як правило, до зростання злочинності, захворюваності людей. Виникають психічні проблеми у безробітних осіб, за такими факторами, як невпевненість у завтрашньому дні, неспроможність матеріально забезпечити себе і сім'ю, вимушений вибір професії, яка часто не відповідає уподобанням людини. Саме по всіх цих наслідків загострюється соціальна напруженість в суспільстві. У людей, котрі знаходяться у стані довготривалого безробіття, погіршується психологічний стан. Саме через існування проблеми відсутності робочих місць в кожній країні – тема безробіття є досить актуальною, особливо у період війни і важливою на сьогоднішній день.

Проблеми зайнятості і безробіття в Україні знайшли своє відображення у наукових працях таких вчених: С. Бандура, Д. Богиня, Г. Волинський, В. Геєць, В. Герасимчук, О. Грішнова, С. Дзюба, Є. Лібанова, Ю. Маршавін, С. Мочерний, О. Чурилова А. Чухно, Я. Ільніцький, Л. Корчак, О. Корчевна, Л. Костенко, Т.

Кухар, Т. Логінова, І. Марченко, О. Котляр, О. Рузавіна. Профорієнтація населення та психологічною підтримкою безробітних займались вчені: Л. Ляміна, Н. Побірченко, В. Синявський, Б. Федоришин. Водночас, незважаючи на значну кількість досліджень, реалії ринку праці вимагають подальшого опрацювання методичних підходів аналізу проблеми безробіття та пошуку механізмів подолання його негативних наслідків.

Об'єкт дослідження – особистість у ситуації довготривалого безробіття.

Предмет дослідження – психологічні особливості осіб у ситуації довготривалого безробіття.

Мета дослідження - розглянути, вивчити і проаналізувати проблеми безробіття та визначити шляхи психологічного консультування осіб, котрі опинилися в стані довготривалого безробіття.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність поняття «довготривале безробіття»;
2. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури щодо вивчення психологічних особливостей осіб у ситуації довготривалого безробіття;
3. Провести емпіричне дослідження щодо вивчення психологічних особливостей осіб у ситуації довготривалого безробіття;
4. Розробити рекомендації щодо консультування осіб у ситуації довготривалого безробіття.

Методи дослідження: теоретичний; узагальнення; синтез; аналіз; емпіричний; метод математичної статистики.

Експериментальна база дослідження. Експериментальною базою дослідження було обрано Радомишльський центр зайнятості. Вибірку дослідження склало 30 осіб, які знаходяться у ситуації довготривалого безробіття.

Апробація. Результати дослідження апробовано на I Науково-практичній конференції молодих вчених «Психологічна безпека особистості в умовах сучасних суспільних викликів», (Житомир, 2022).

Публікації. Сичевська А.О. Психологічні особливості осіб, які

перебувають у стані довготривалого безробіття. Психологічна безпека особистості в умовах сучасних суспільних викликів. Збірник наукових праць [За матеріалами I Науково-практичної конференції молодих вчених (м. Житомир, 16-17 листопада 2022 року)] / Ред.: колегія Л. П. Журавльова. М-во освіти і науки України Поліський національний університет – Житомир , 2022 – прийнято до друку.

Публікації. Сичевська А.О. Стрес та стресові стани особистості. Психологічна безпека особистості в умовах сучасних суспільних викликів. Збірник наукових праць [За матеріалами I Науково-практичної конференції молодих вчених (м. Житомир, 16-17 листопада 2022 року)] / Ред.: колегія Л. П. Журавльова. М-во освіти і науки України Поліський національний університет – Житомир , 2022 – прийнято до друку.

Публікації. Сичевська А.О. Ціннісні орієнтації в структурі особистості. Психологічна безпека особистості в умовах сучасних суспільних викликів. Збірник наукових праць [За матеріалами I Науково-практичної конференції молодих вчених (м. Житомир, 16-17 листопада 2022 року)] / Ред.: колегія Л. П. Журавльова. М-во освіти і науки України Поліський національний університет – Житомир , 2022 – прийнято до друку.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, основної частини (три розділи), висновків, додатків та списку джерел.

Загальний обсяг роботи становить 64 сторінки , основний текст розміщено на 52 сторінках.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ У СИТУАЦІЇ ДОВГОТРИВАЛОГО БЕЗРОБІТТЯ

1.1. Аналіз поняття «довготривале безробіття»

Поняття безробіття є складним міждисциплінарним феноменом, який охоплює економічну, соціальну, психологічну сфери життя людини. Водночас це економічна категорія, яка відображає економічні відносини щодо вимушеної незайнятості працездатного населення. У відповідності з законом України «Про зайнятість населення» в умовах ринкової економіки і рівноправності різних форм власності цей Закон визначає правові, економічні та організаційні основи зайнятості населення України та його захисту від безробіття, а також соціальні гарантії з боку держави в реалізації громадянами права на працю [14].

Сучасна економіка перебуває в стані постійних змін: змінюються ринки, змінюються споживачі, змінюються ціни, змінюються потреби в спеціалістах. Разом з тим, незмінним супутником економічного розвитку, наразі, залишається безробіття, яке створює певні загрози не тільки для економічного, але й для соціально-культурного розвитку країн.

Поняття «безробіття» має багатогранний характер. Якщо розглядати дану категорію в економічній сфері, то можна знайти трактування даного феномену як соціально-економічного явища, відповідно до якого частка осіб не має можливості реалізувати своє право на працю, котре задеклароване в Конституції практично у всіх розвинених держав та держав, котрі розвиваються. Також дані особи не мають змоги отримати заробітну плату як джерело існування, в результаті чого постає ряд проблем, котрі носять глибокий соціальний характер та впливають на державу.

Згідно з визначенням Міжнародної організації праці, котра була створена у 1919 році з метою регулювання соціально-трудова відносин у міжнародній

практиці, безробітним вважається людина, яка не має роботи, але бажає працювати і готова негайно приступити до неї, якщо надійде відповідна пропозиція. А безробіття - це відображення такої ситуації в економіці, коли в структурі працездатного населення присутні безробітні.

Психологи, розглядаючи явище безробіття, вказують, що це — соціально-економічне явище — не залежне від волі працівника призупинення трудової діяльності у зв'язку з неможливістю. Наведені визначення містять важливу інформацію стосовно джерел формування психологічного стану безробітного:

- призупинення трудової діяльності;
- неможливість знайти роботу;
- відсутність заробітку [16].

Цілком логічним постає проблема визначення чинників, котрі впливають на зміну соціальної функції праці в сучасному суспільстві. Серед них головними є: по-перше, «армія» найманих працівників, які працюють на підприємствах для забезпечення свого існування; по-друге, праця стає не лише головним засобом існування людини, а й ключовим індикатором її соціального статусу та рівня доходів; по-третє, праця – це важливий показник ідентифікації особистості з певною соціальною групою, що позначається на формуванні певних моделей трудової поведінки; по-четверте, трудова діяльність детермінує і визначає вектор формування трудової демократії, що, як зауважує Р. Дарендорф, пов'язана перш за все з професійною діяльністю людини та застосуванням принципу страхування її соціальних прав.

З даних тверджень виступає, що втрата людиною роботи розглядається як негативне соціальне явище не лише з точки зору робітників і роботодавців, а й суспільства і держави. Цікавим є твердження вченого з приводу руху суспільства до подвійного типу, в якому будуть існувати лише два сектори: у першому будуть організовані ефективно виробництво та політичне управління; а в другому секторі – індивіди присвячуватимуть себе самореалізації та

розвагам, тобто невиробничим заняттям у класичному їх розумінні. Отож, на думку А. Горца, людина може з користю використовувати свій статус безробітного для саморозвитку та самореалізації не лише у соціально-трудовій, а й інших сферах соціального буття [4].

Явище «безробіття» має декілька видів. Розрізняють циклічне, фрикційне, структурне безробіття. Циклічне безробіття виникає в результаті циклічних коливань економіки. У фазі зниження економічної активності підприємства звільняють робочих та наймають на роботу у випадку економічного підйому. Загалом, вважається, що циклічне безробіття зникає через 2-3 роки. Фрикційне або тимчасове безробіття пов'язане з плинністю робочої сили, котра зумовлена її професійними, віковими та регіональними переміщеннями.

Структурне або технологічне безробіття виникає внаслідок зміни структури економіки, котра викликана науково-технічним прогресом і зміною структури потрібних кадрів. Дані процеси виникають внаслідок того, що одні галузі економіки занепадають й зникають, а інші виникають і розвиваються.

Фрикційне та структурне безробіття можуть бути об'єднані поняттям панельного безробіття. Даний тип безробіття притаманний в тому випадку, коли відсоток безробіття, який неможливо усунути навіть при найкращому розвитку кон'юнктури. Цей вид безробіття виникає внаслідок фрикційного, добровільного та структурного безробіття. До цього виду відноситься категорія людей, котрі не можуть знайти роботу у зв'язку з віком, станом здоров'я, територіальними особливостями, професійною кваліфікацією чи бажанням реалізувати трудову діяльність на певних умовах.

У складі фрикційного безробіття також варто виділити сезонне безробіття. Останнє явище це результат природних коливань кліматичних умов протягом року або коливань попиту. Зазвичай воно зникає протягом року [15].

Серед інших видів безробіття, окрім вищевказаних, виділяють наступні:

- приховане (латентне) безробіття. До нього відносять, скажімо, роботу на

умовах неповного робочого тижня або перебування у вимушених відпустках. Відповідно до іншої трактуванні до неї треба відносити безробітних, які не стають на облік на державній біржі купа, а шукають роботу самостійно; працюючих, але одержують заробітну плату меншу за прожитковий мінімум;

- застійне безробіття. До нього відносять тих безробітних, які на протязі тривалого часу (понад рік) знаходяться в пошуках роботи. Така тривала перерва в роботі призводить до розвитку декваліфікації людей, що на особистісному рівні посилюється відчуттям пригніченості, втрати віри в свої можливості, тощо;

- інституційне безробіття. Даний вид безробіття має організаційні і законодавчі причини, які негативно впливають на гнучкість і ефективність ринку праці (нерозвинена інфраструктура ринку, труднощі влаштування на роботу деяких категорій населення та ін.);

- безробіття очікування. До нього відносять тих, в результаті перевищення пропозиції праці над відповідним попитом виникає дефіцит робочих місць. Роботодавці встановлюють знижені ставки оплати праці, виходячи із розуміння безвиходності становища людини і розраховуючи на те, що люди погодяться і на це в самому крайньому випадку;

- «фальшиве» безробіття. До нього відносять зареєстрованих безробітних, які в дійсності не бажають працювати - їх влаштовує життя на державну допомогу з безробіття [13].

Тривале безробіття — це найнебезпечніший вид безробіття, який тягне за собою негативні наслідки. Зазвичай після шести місяців відсутності роботи виявляються деструктивні зміни, які стосуються здоров'я, психіки, фінансів, соціального стану людини. У цьому випадку можна спостерігати дефіцит активного поведіння, руйнування життєвих звичок, інтересів, цілей.

Безробіття, як масштабне соціально-економічне лихо, вперше виникло у Великобританії на початку XIX століття і набуло таких небачених розмірів, що

це вмиль привернуло увагу науковців. Згодом, в період Великої депресії 1930-х років, світ сколихнуло нове суспільне лихо – довготривале безробіття, яке завдавало ще більш руйнівні та не виправні наслідки для багатьох країн світової спільноти США, Бельгії, Австралії, Великобританії тощо. Така ситуація викликає чергове занепокоєння як вчених економістів, так і представників урядових структур і до сьогодні. Довготривале безробіття є питанням, що стоїть на порядку денному в багатьох міжнародних організаціях: Міжнародна організація праці (МОП), Організація Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародний валютний фонд (МВФ). Україна вперше стикнулася з проблемою довгострокового безробіття після розпаду СРСР [14].

Головною причиною виникнення довготривалого безробіття є низький рівень обслуговування безробітних державною службою зайнятості, яка повинна проводити превентивні заходи, спрямовані на зменшення терміну безробіття та переходу до стадії довготривалого безробіття. В даний час заходи, спрямовані на профілактику розвитку довготривалого безробіття, майже не проводяться. Іншою причиною довготривалого безробіття є недовіра безробітних до ДСЗ та власна безпорадність на ринку праці. Зі збільшенням тривалості безробіття така безпорадність теж збільшується, що призводить до розчарування та неможливості індивіда зайняти свою нішу на ринку праці.

Через негативні прояви даного виду безробіття, питанням запобігання його настання має бути приділена достатня увага з боку інститутів регулювання ринку праці. Загострення проблеми довготривалого безробіття в Україні спостерігалось наприкінці 90-х – на поч. 2000-х рр., для яких були характерні найвищі його показники. Основною причиною цього було нагромадження застійного безробіття під час економічного спаду впродовж 1990-х років [19].

Вивчення літературних джерел дає підстави стверджувати, що науковцями не досягнуто згоди та не встановлено чітких часових меж щодо визначення довготривалого безробіття.

Так, Т. Черниш та О. Власенко безробіття тривалістю від 6 місяців до 1 року називають довгостроковим, більше року – хронічним. В інших літературних джерелах довготривалим визначається безробіття з терміном пошуку роботи від 8 до 18 місяців, а застійним – більше 18 місяців. А. Рофе безробіття до 18 місяців називає тривалим, а понад півтора року – застійним [23].

А. Калина у навчальному посібнику з економіки праці пояснює сутність хронічного та застійного безробіття. Характеризуючи застійне безробіття А. Калина не вказує чітких часових параметрів даного виду безробіття, стверджує, що воно охоплює найстійкіший контингент безробітних – бідних, безпритульних. Щодо хронічного безробіття авторка зазначає, що воно пов'язане з відставанням інвестицій від темпів зростання чисельності найманих працівників та залежить від переходу до нової техніки, з механізацією та автоматизацією виробництва. Таке безробіття є нетривалим, характеризується короткочасними періодами пошуку роботи та високою ймовірністю її втрати в черговий раз.

У вітчизняній і закордонній літературі можна побачити випадки коли до довгострокового відносять безробіття тривалістю від 6 до 12 місяців. Це пояснюється тим, що в минулому десятилітті в більшості країн світу середня тривалість безробіття була незначних розмірів, у зв'язку використовувались інші межі для визначення довготривалого безробіття [8].

Отже, безробіття є складним економічним, соціальне і психологічним явище. Поняття «безробіття» має багатогранний характер. Явище «безробіття» має декілька видів. Розрізняють циклічне, фрикційне, структурне безробіття. Тривале безробіття — це найнебезпечніший вид безробіття, яке провокує негативне майбутнє. Наданий момент вчені не визначили межі довготривалого безробіття.

1.2. Науково-теоретичні підходи до вивчення психологічних особливостей осіб у ситуації довготривалого безробіття

Переважає більшість науковців, які займаються вивчення проблеми довготривалого безробіття стоять на позиції, що даний феномен слід розглядати як загальносуспільну проблему. Дана проблема охоплює значну та різноманітну кількість груп населення, що унеможлиблює задоволення потреби в професійній самореалізації та спричиняє не лише фінансове, а й соціальне знецінення. Примусова професійна пасивність розглядається в загальному як негативне та обтяжливе явище, що призводить до посилення напруженості та конфліктів, подолання якого вимагає правової, економічної та управлінської допомоги від держави [7].

Додатковим аспектом, що схиляє до аналізу проблеми безробіття як складного суспільного питання є супутні йому явища: підвищення сімейних проблем, відсутність підтримки, як фінансової, так і емоційної, психосоматичні розлади тощо. Тим самим наслідки безробіття відчувають не тільки особи не працевлаштовані, але й їх найближчі люди, та й ціле суспільство загалом.

Трансформаційні перетворення, які відбуваються в економіці України, спричинені війною та світовою фінансово-економічною кризою, зумовили появу низки проблем у розвитку соціально трудової сфери, які потребують негайного дослідження та розв'язання. Високий рівень міграцій і великі масштаби бідності, мала кількість вільних робочих місць і значна кількість незайнятих, які претендують на кожну вакантну посаду, окреслюють негативні риси вітчизняного ринку праці [16].

У процесі розвитку теоретичних підходів щодо вивчення, аналізу безробіття західні економічні школи дотримувалися різних поглядів щодо причин безробіття.

Вперше спроба пояснити сутність і причини безробіття була зроблена англійським економістом Т. Мальтусом. Він пояснював його надто швидким зростанням населення, яке випереджає збільшення кількості засобів до існування.

Причину такого явища він вбачав у властивому всім живим істотам біологічному законі, відповідно до якого розмноження відбувається швидше, ніж збільшується кількість засобів існування. Недолік цієї теорії полягає в тому, що вона не пояснює виникнення безробіття у високорозвинених країнах з низькою народжуваністю [19].

Марксистська теорія трактує безробіття як закономірність розвитку капіталістичного способу виробництва, насамперед законів конкурентної боротьби, що змушують капіталістів збільшувати інвестиції, вдосконалювати технологічну базу виробництва. А це призводить до збільшення витрат на засоби виробництва порівняно з витратами на робочу силу.

Таким чином, збільшується органічна будова капіталу і зростає безробіття. Це явище також пов'язане з циклічним розвитком економіки, з процесом нагромадження капіталу. Воно отримало назву всезагального закону капіталістичного нагромадження. Ця теорія найбільш вірно пояснює безробіття.

Кейнсіанська теорія безробіття на даний момент є найпоширенішою. Причиною безробіття вважається недостатній попит на товари. Це зумовлено схильністю людей до заощадження і недостатніми стимулами до інвестицій. Ліквідувати безробіття, на думку кейнсіанців, можна стимулюючи попит та інвестиції з боку держави.

Інша теорія - класичний аналіз - не вбачає у безробітті серйозної економічної проблеми, оскільки причиною його вважає надто високу заробітну плату, а в умовах вільного ринку такий стан довго зберігатися не може.

На мікрорівні безробіття є однією з головних причин зниження продуктивності праці та виробництва в цілому, тобто погіршення якості

продукції, що випускається, зниження її конкурентоспроможності. Це пов'язано з тим, що окремі й достатньо значимі групи населення змушені погоджуватися на нецікаву для них роботу. Звідси низько ефективна, неякісна праця, висока плинність кадрів [20].

Особливо безробіття небезпечне серед молоді, що закінчує середні навчальні заклади. Відсутність професійної підготовки робить для них досить складною проблему працевлаштування.

Українські дослідники здебільшого вивчають безробіття за такими напрямками: поведінкові стратегії безробітних (О.Киричук, В.Логвиненко, С.Шароварська); особистісні характеристики безробітних (Л.Матвієнко, В.Рибалка, Н.Туленкова, І.Шелест); особливості тривалого безробіття (Т.КанівецьЦибульська); гендерні особливості безробітних (А.Алексєєва, О.Підгорна); мотиваційна сфера безробітних (М.Захарова, Л.Матвієнко); комунікативна діяльність аплікантів (М.Бастун, О.Верьовкіна, І.Волошина); професійне навчання та консультування безробітних (Я.Зелінська, В.Синявський, В.Скульська, З.Становських); питання професійної орієнтації та професійного самовизначення безробітних (Л.Бондарчук, Є.Єгорова, Н.Побірченко); проблеми попередження безробіття (С.Герасина, Н.Литвинова, Г.Татаурова) [21].

На прояв складових психологічного стану особи впливає велика кількість чинників, серед основних з яких називають кризу та стрес, етап розвитку та тривалість безробіття. Ці показники і вся напружена ситуація в цілому, звичайно, мають і свої наслідки: руйнація стабільного психічного самопочуття, невпевненість у собі та власному майбутньому, зниження соціального статусу, посилюється соціальна ізоляція. Також така ситуація може негативно вплинути і на відносини з членами родини безробітного: наприклад, відчуття самотності у членів сім'ї через те, недостатньою мірою приділену увагу, втрата близькості у стосунках, через нав'язливі думки про пошук роботи чи докори сумління через власну професійну неспроможність. Варто зазначити, що коли людина

перебуває у стані безробіття, вона здатна втрачати раніше набуті професійні навички, трудову поведінку, а це в свою чергу створює бар'єри для повернення на ринок праці. Якщо розглядати найближче оточення людини, то можна виділити вплив чинників на психологічний стан безробітного, котрий здатен впливати на безробіття. Наприклад, місце, де жив та виріс безробітний або клімат у даній місцевості. Відомо, що у країнах з холодним кліматом, де більшу частину часу переважає хмарна погода – велика кількість самогубств. З іншого боку вплив соціуму населеного пункту на формування або руйнацію моральної стійкості, створення певних стереотипів щодо робочої поведінки.

Конкретизація причин незайнятості населення України показала, що найбільшу частку становить звільнення за власним бажанням, проте це бажання зазвичай пояснюється важкими умовами праці; нерегулярною виплатою заробітної плати або взагалі відсутністю її тощо.

Варто зазначити, що, крім соціально-економічних наслідків, безробіття має надзвичайно тяжкі соціально-психологічні наслідки. Зазвичай оцінюється лише економічний ефект безробіття, наприклад, реєструється кількість звільнених робітників або людей, які звернулися до центрів зайнятості, фіксується сума виплаченої допомоги в зв'язку з безробіттям та ін. Набагато складніше вимірювати соціально-психологічний ефект, який не можна обрахувати [3].

Отже, безробіття індивідів – це загальносуспільна проблема, яка актуальна для багатьох громадян України, і стає причиною уу незадоволені задоволення потреби в праці і самореалізації, що спричиняє фінансове та соціальне знецінення. Негативними наслідками безробіття можна вважати погіршення соціально-психологічного клімату в колективі, невизначеність щодо завтрашнього дня, втрату кваліфікації, невпевненість у власних силах і можливостях, безініціативність, збільшення кількості ситуацій, що провокують скоєння злочину, деградацію особистості. Чим довше людина залишається безробітною, тим менше шансів працевлаштуватися.

1.3. Психологічні особливості осіб у ситуації довготривалого безробіття

В ХХІ ст. внаслідок демографічних та соціальних процесів (зростання чисельності населення, зростання питомої ваги працюючих жінок), а також зі стрімким науково-технічним прогресом, який дозволив оптимізувати багато процесів, замінивши людину на нові технологічні рішення, а нині - війною, спостерігається тренд зростання рівня безробіття.

Зважаючи на відсутність досліджень проблеми довгострокового безробіття та для більш глибокого розуміння його змісту та сутності пропонуємо таке його визначення. Тому, довготривале безробіття – це соціально-економічне явище у країні, коли певна частка економічно активного працездатного населення перебуває у безперервних пошуках роботи один рік або довше, що пов'язане з відсутністю відповідних робочих місць для даного контингенту незайнятих громадян або їх не конкурентоспроможністю на ринку праці.

Серед найвагоміших негативних соціально-економічних наслідків, зумовлених браком достатньої кількості робочих місць в Україні, слід назвати: посилення соціальної напруги; збільшення кількості психічних захворювань; посилення соціальної диференціації; загострення криміногенної ситуації; зниження трудової активності; скорочення податкових надходжень.

Негативними наслідками безробіття також можна вважати погіршення соціально-психологічного клімату в колективі, невизначеність щодо завтрашнього дня, втрату кваліфікації, невпевненість у власних силах і можливостях, безініціативність, збільшення кількості ситуацій, що провокують скоєння злочину, деградацію особистості [4].

За ознакою потреби у психологічній допомозі безробітних можна поділити на декілька груп:

- мають реалістичний професійний вибір і свідоме ставлення до навчання або працевлаштування, тому потребують лише спрямування на відповідне перенавчання або робоче місце;

- мають нереалістичний професійний вибір або професійно невизначені та потребують професійно консультативної допомоги;

- мають неадекватну стратегію пошуку роботи через брак досвіду працевлаштування, потребують тренування відповідних навичок;

- неуспішне працевлаштування пов'язано з психологічними проблемами безробітного, які не призводять до стійкого зниження рівня соціальної адаптації (посттравматичні розлади, неадекватна самооцінка). Саме ця категорія безробітних потребує найінтенсивнішого психологічного супроводу;

- неуспішне працевлаштування та неадекватна стратегія пошуку роботи пов'язана із суттєвими порушеннями адаптивності аплікантів. Ця категорія потребує ретельного психодіагностичного обстеження та спрямування до відповідного спеціаліста.

Третя та четверта категорія безробітних може отримати необхідну психологічну допомогу в умовах групової роботи, тоді як інші категорії можуть потребувати радше індивідуального психологічного консультування. Використання психологічних методик і тестів так само не є обов'язковим щодо усіх безробітних – перша категорія потребує психофізіологічного обстеження лише в разі спрямування на спеціальності обов'язкового професійного відбору (які пов'язані з високим ризиком або відповідальністю), для другої категорії бажано застосування профорієнтаційних методик, а шоста категорія вимагає комплексного ретельного дослідження порушень психічних процесів, функцій, особистісних розладів.

Приналежність кожної окремої особи до тієї або іншої категорії є ситуативною і може змінюватись протягом перебування на обліку у будьякий бік. Діагностика приналежності безробітного до якоїсь з вищеназваних груп має

здійснюватися спеціалістом з працевлаштування через спостереження та співбесіди, що дає змогу виявити успішність стратегії працевлаштування та порушення соціально-психологічної адаптивності [7].

Маючи постійну роботу, будь-яка людина задовольняє п'ять основних потреб: самоствердження, самоповага, спілкування, безпека і фізіологічні потреби. Кожна з указаних потреб мотивує людину до праці. М. Джаода зазначає, що зайнятість як інституція передбачає певний набір ознак: визначена структура часу; розширення видів соціальної активності, які є менш емоційними, ніж сімейне життя; участь в колективних цілях та зусиллях; статус та ідентичність, які виходять з зайнятості; вимога регулярної активності.

Таким чином, основним джерелом формування психологічного стану людини в ситуації безробіття є виключення з інституту оплачуваної зайнятості, що знаходить свій вияв у таких конкретних формах: депривація потреб (матеріальне забезпечення, самоповага, спілкування тощо); поява нових потреб (в робочому місці); втрата звичної структури часу та звичного порядку дій [10].

Наслідки дії зазначених джерел визначають психологічний стан людини, яка знаходиться всередині ситуації безробіття. На форми та ступінь конкретних виявів психологічного стану особистості впливають наступні показники: етап розвитку ситуації безробіття; стрес; криза; характеристики особистості та показники макро- і мікросередовища безробітного; тривалість ситуації безробіття.

Характеризуючи форми вияву психологічного стану безробітних, дослідники вказують на негативні явища. Так, О. Корчевна припускає, що серед психологічних особливостей безробітних наявні, в першу чергу, низька готовність до змін у житті та у професійній сфері, невміння та небажання брати на себе відповідальність за своє життя, недостатня віра в самого себе та свої можливості, схильність відкладати реалізацію своїх намірів на невизначений термін, підвищена конформність та тривожність [6].

За даними Ф. Ісмагілової, для людей, які втратили роботу, характерно: переживання стану депресії; зниження відчуття задоволеності життям; посилення відчуття самотності та соціальної ізоляції; втрата відчуття часу, відсутність розпорядку дня; наростання апатії, пасивності; переважання песимізму та фаталізму по відношенню до життя в цілому; втрата прагнення до впорядкування у своєму житті; підвищення збудливості, агресії.

Західні дослідники вказують, що у тих, хто не може знайти роботу, спостерігаються значні зміни в оцінці своєї компетентності, активності, задоволеності життям; також є передумови незайнятості, пов'язані з емоційним сприйняттям (або несприйняттям) стану безробіття [2].

За даними колективу дослідників Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості, важливе значення у психології безробітного мають такі параметри, як активність, самоефективність та спрямованість особистості.

Характеризуючи психологічний стан безробітної людини, частина дослідників констатує, що в ситуації безробіття людина перебуває у стані стресу. Інші ж науковці говорять про цей стан як про кризовий. Наприклад, Л. Костенко зазначає, що безробіття можна розцінювати як стресову ситуацію, яка викликає загрозу біологічному, соціальному та особистісному існуванню людини [9].

З іншого боку, згідно з дослідженням А. Осницького та Т. Чуйкової, ситуація втрати роботи пов'язана з переживанням кризових станів, які зумовлюються вимушеною деформацією стилю життя людини, його ціннісних орієнтацій. В. Логвиненко зазначає, що безробіття, як кризова складна багатокomпонентна ди-, чи мультисихронна ситуація — це ще один особистісний кризовий період, який характеризується високим рівнем тривожності та є стресогенним чинником [11].

Окрім розглянутих показників, на психологічний стан особистості в ситуації безробіття, за даними Н. Фізера впливають також:

- населений пункт, клімат, розмір родини безробітного, його соціальні

зв'язки, джерела фінансової підтримки;

- вміння, навички, ставлення, цінності, самосприйняття.

Ще одним важливим фактором, який впливає на психологічний стан безробітного є тривалість ситуації безробіття. За тривалістю безробіття поділяється на такі види: короткострокове, середньострокове та тривале. Під короткостроковим безробіттям розуміється відсутність роботи та її пошук від 1 до 3 місяців; під середньостроковим — від 3 до 6 місяців; під тривалим — більше 6 місяців [23].

Таким чином, психологічний стан безробітного змінюється у відповідності з етапами розвитку ситуації безробіття. В ситуації безробіття відбувається зміна уявлення про себе та вихід на перший план проблеми матеріального достатку. Різноманітні негативні форми психологічного стану безробітного (недостатня віра в самого себе, зміни в оцінці своєї компетентності) поступово накопичуються та призводять до стресу. Ситуація безробіття у будь-якому разі завершується, проте немає однієї форми її завершення. Людина знаходить собі нове робоче місце, розпочати підприємницьку діяльність. Але у будь-якому випадку, безробіття впливає на життя та психологію безробітного не тільки всередині ситуації, але й після того, як ситуація була вирішена і людина, на перший погляд, залишила ситуацію безробіття цілком в минулому.

Найчастіше безробітні характеризуються наявністю таких видів потреб у допомозі, як: перебудова самосвідомості, психологічна реабілітація, підвищення стресостійкості, усунення тривожних станів, формування адекватної самооцінки, впевненості у власних силах.

Отже, у розв'язанні особистісних проблем безробітних дуже важливим є надання їм адекватної психологічної допомоги шляхом розвитку в них у процесі професійної перепідготовки активності щодо рефлексії свого досвіду, формування відповідних цінностей і активної особистісної поведінки.

Висновки до першого розділу

Безробіття є соціально-економічним явищем, у якому припинення трудової діяльності незалежно від волі працівника, через неможливість знайти роботу.

Довготривале безробіття є найнебезпечнішим видом безробіття з негативними наслідками. Після шести місяців відсутності роботи, найчастіше проявляються деструктивні зміни, які стосуються соціального стану, фінансового забезпечення, здоров'я, психіки людини. У людини зменшуються сили протистояти неприємностям. Спостерігається значний спад активного поведження, погіршення щоденних звичок, інтересів, цілей. Найбільш значимі деструктивні зміни виникають в разі тривалого безробіття, коли у людини не має тимчасового заробітку на сезонній роботі чи в неформальному секторі у мінімальному розмірі. Найбільш значною причиною виникнення довготривалого безробіття є недостатній рівень обслуговування державної служби зайнятості безробітних, яка зобов'язана проводити превентивні заходи, як спрямовані на зменшення терміну безробіття.

Довготривалим безробіття, вважається безробіття, тривалість якого становить від 6 до 12 місяців.

Довготривале безробіття є показником динамічності ринку праці, головним показником є загальний термін пошуку роботи у статусі незайнятої особи.

Найбільш небезпечне безробіття вважається серед молоді, які є випускниками середніх та вищих навчальних закладів. Відсутність досвіду та професійної підготовки утворює для них складну проблему працевлаштування. За таких умов існує ризик переходу частини молодих людей у криміногенне середовище.

На прояв складових психологічного стану особи впливає велика кількість показників, це: криза, війна, стрес та тривалість безробіття. Ці показники містять свої наслідки: руйнується стабільне психічного самопочуття, невпевненість у власному майбутньому та у собі, соціальний статус знижується, збільшується соціальна ізоляція. Також така ситуація починає негативно впливати на

відносини з членами родини безробітного: наприклад, діти можуть не відчувати достатньо уваги від батьків, може охопити відчуття самотності (оскільки вони в пошуках роботи). Конкретизація причин незайнятості населення України показала, що найбільший відсоток становить звільнення за власним бажанням, це бажання зазвичай виникає із-за важких умов праці; нерегулярність, затримка або відсутність виплати заробітної плати .

Негативними наслідками безробіття вважається погіршення в колективі соціально-психологічного клімату, невизначеність власного майбутнього, втрата знань та навиків професійної діяльності, невпевненість у собі і власних силах, збільшення кількості ситуацій, що провокують скоєння злочину, девіантна поведінка особистості (пияцтво, наркоманія тощо).

В ситуації безробіття відбувається зміна уявлення про себе, перший план займає проблема матеріального достатку та грошей. Різні форми негативного психологічного стану накопичуються та призводять до стресу. На виникнення психологічного стану безробітного, впливає багато факторів, це оточуюче середовище ззовні і зсередини, індивідуальні особливості безробітної особи, поява та перебіг стресу та також тривалість часу у якому перебуває безробітний.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ У СИТУАЦІЇ ДОВГОТРИВАЛОГО БЕЗРОБІТТЯ

2.1. Психологічне консультування безробітних

Як було з'ясовано у першому розділі, якнайшвидше повернення безробітної особистості в систему трудових відносин дозволить уникнути цілої низки проблем економічного, соціального та психологічного характеру. Одним із перспективних та економічно-вигідних шляхів профілактики довготривалого безробіття може стати психологічне консультування осіб, які тільки опинилися в ситуації безробіття. Оперативна психологічна допомога такій категорії осіб може надаватися в межах діяльності мережі центрів зайнятості.

Психологічне консультування безробітних передбачає особистісно-орієнтоване спілкування психолога з безробітним, під час якого здійснюється загальне орієнтування в його особистісних особливостях та його проблемі, встановлюється і підтримується партнерський стиль спілкування психолога із безробітним, надається психологічна допомога у відповідності з потребами та проблемами безробітного. Психолог -консультант зобов'язаний визначитись з проблематикою, над якою він працюватиме у межах психологічного консультування.

Психологічне консультування безробітних включає в себе :

- вирішення питання соціальної адаптації, подолання внутрішніх конфліктів та особистісних криз громадян, які потребують працевлаштування;
- допомогу в набутті навичок ефективної взаємодії та спілкування з роботодавцями та керівниками підприємств;
- розкриття внутрішнього потенціалу безробітного;

- раціональне використання його трудового потенціалу ;
- підвищення рівня психологічної культури безробітного.

Найбільш актуальними у вирішенні психологічних задач є знання про:

1. особистісні особливості безробітного та механізми соціальної регуляції його поведінки;
2. специфіку його стратегії пошуку роботи і самої ситуації бачення наслідків, психологічних засобів виходу з кризи;
3. ставлення до служби психологічної допомоги.

Психологічна допомога безробітним має спрямовуватися на оптимізацію їх соціальної адаптації, підвищення самооцінки, набуття активної життєвої позиції, ініціативності, подолання соціальних страхів, тривожності, підвищення рівня домагань, актуалізацію творчого потенціалу, повернення життєвої перспективи.

Психолог-консультант, взаємодіючи з клієнтом, спрямовує свої зусилля на пошук тих способів дій, переживань та цілей які до цього особистість не реалізовувала або не думала про те, що їх можна застосувати у даній ситуації також. Сама ситуація спілкування клієнта з психологом -консультантом має такі складові:

1. Особистість клієнта та її переживання.
2. Особистість психолога-консультанта.
3. Взаємодія клієнта і психолога.

Зразу після звернення безробітного до психолога - консультанта йому повинна надаватися психологічна підтримка переважно на мотиваційному рівні, як поштовх та спрямування активності людини до інтенсивного пошуку роботи у визначеному разом з фахівцем центру зайнятості напрямку, а на поведінковому рівні - через оволодіння певними вміннями й навичками пошуку

роботи.

Форми, методи та прийоми психологічної підтримки безробітних можна поділити на дві групи. До першої належать ті, які фактично «вмонтовані» в саму технологію і позитивно впливають на психологічний стан кожного клієнта, тобто:

- діють як антистресові фактори (відсутність штучних бар'єрів між фахівцями та клієнтами);
- спрямовані на задоволення потреби в інформації; розробка психологічно обґрунтованого змісту інформації;
- сприяють формуванню адекватних настанов безробітних щодо поведінки в секторі самостійного пошуку вакансій, складання плану самостійного пошуку роботи та звітування про результати його виконання.

До другої групи належать форми та методи психологічної підтримки, які повинні опанувати психологи - консультанти для застосування в індивідуальній роботі з клієнтами залежно від їх соціально-психологічних характеристик. Головною з цих соціально-психологічних характеристик є інтенсивність мотивації до трудової діяльності, яка безпосередньо впливає на психологічний стан людини.

В процесі психологічного консультування необхідно розглядати три фази, в яких перебуває людина під час пошуку роботи:

Перша фаза (1 - 3 місяці) - фаза шоку, що супроводжується активним пошуком роботи. На цьому етапі індивід ще зберігає оптимізм.

Друга фаза (3 - 4 місяці) настає після невдалих пошуків роботи. На цій фазі спостерігається зниження активності пошукової діяльності, людина втрачає мотивацію, знижується її ресурсність, часто виникають песимістичні настрої. Неможливість реалізувати свій потенціал може породжувати агресивність або й повну апатію. Це найкритичніший стан. Більшість людей сприймає відмову у

прийомі на роботу винятково як негативну оцінку їх особистості;

Третя фаза (5 місяців і більше) характеризується адаптацією до стану безробіття, зниженням рівня домагань. На цей час попередні життєві позиції виявляються зруйнованими.

Процес надання психологічної допомоги особистості в ситуації безробіття на психологічному рівні передбачає наступні етапи:

1. Формування свідомої позиції людини щодо значення та необхідності праці для розвитку власної особистості.

2. Зняття обмежуючих настанов щодо особистісних здібностей і власних можливостей.

3. Розширення меж світосприйняття і знаходження свого місця в соціумі [21].

У перший місяць безробіття особливу увагу слід приділяти чоловікам, оскільки вони, як показали психодіагностичні дослідження, схильні до легкої депресії. Відомо, що такий психологічний стан може негативно вплинути на самопочуття, настрої людини, знизити її активність у пошуку роботи. Такі громадяни потребують психологічної підтримки на емоційному рівні, а також спеціальної психологічної допомоги - психологічної корекції, яку має надати фахівець-психолог, наприклад, у процесі проведення групового психологічного тренінгу або індивідуальної психологічної консультації.

Можна зробити висновок, що актуальною стає необхідність вироблення ефективних психологічних програм-тренінгів з корекції хибних настановлень, стереотипів поведінки безробітних.

Психологічне консультування безробітних має бути спрямоване на оптимізацію їх соціальної адаптації, подолання соціальних страхів, підвищення самооцінки, набуття активної життєвої позиції, подолання соціальних страхів, тривожності, підвищення рівня домагань та повернення життєвої перспективи.

2.2. Методичне забезпечення дослідження психологічної допомоги особам у ситуації довготривалого безробіття

Наявність різних видів безробіття та його різноаспектність зумовлюють необхідність вивчення складного, але актуального явища з різних точок зору та на різних наукових рівнях – соціальному, економічному та психологічному. Це явище не можна назвати цілком згубним для людини, суспільства чи економіки – безробіття є об'єктивною реальністю ринку праці. Але деякі види безробіття не можна вважати продуктивними за своїми проявами. Це стосується циклічного та тривалого безробіття. Згідно з методологією Міжнародної організації праці (МОП), безробіття тривалістю 12 місяців і більше вважається тривалим безробіттям. На мікрорівні тривале безробіття викликає зниження мотивації до активного пошуку нового місця роботи, поступово знижуються професійні навички та уміння, зниження життєвого рівня безробітних осіб та їх сімей, поступової деградації особистості, що знижує конкурентоспроможність громадян. осіб на ринку праці та підвищений ризик досягнення повного потенціалу своєї робочої сили.

За потребою психологічної допомоги безробітних поділяють на кілька категорій:

- Вони мають реалістичний вибір спеціальності та свідоме ставлення до навчання чи вибору нового місця роботи, тому їх потрібно правильно скеровувати до робочого місця чи перекваліфікації.
- Вони мають нереалістичний професійний вибір або знаходяться у стані професійної неготовності і потребують консультації для вибору професії.
- Через відсутність досвіду працевлаштування та недосконалі стратегії пошуку роботи потрібне відповідне навчання та тренування відповідних навичок.

- Невдале працевлаштування пов'язане з психологічними проблемами безробітних. Саме цей тип безробітних найбільше потребує психологічної підтримки, покликаної підвищити стійкість претендентів.

Психологічна робота з предстаниками третьої та четвертої категорії безробітних громадян може реалізовуватися у формі групової роботи. В той самий час як з представниками перших двох категорій безробітних найбільш ефективною буде психологічна допомога у вигляді індивідуального психологічного консультування. Подібна диференціація можлива й щодо психодіагностичної роботи. Зокрема у випадку необхідності здійснення обов'язкового професійного відбору для першої категорії може застосовуватися психофізіологічне обстеження, а от для другої категорії можна обмежитися застосуванням профорієнтаційних методик.

Належність кожної людини до тієї чи іншої категорії є умовною і може змінюватись у будь – якому напрямку протягом перебування на обліку. Діагностика безробітних, які належать до вищезазначених груп, повинна проводитися фахівцями служби зайнятості шляхом спостереження та інтерв'ю, що дозволяє виявити успішність стратегії працевлаштування та порушення психосоціальної адаптації.

При плануванні дослідження, важливо заздалегідь уявити деталі дослідження, продумати всю експериментальну ситуацію (психодіагностичне обстеження) процес взаємодії з випробуваними.

Під час проведення діагностики виявлення психологічних особливостей осіб, які опинились у ситуації довготривалого безробіття є потреба у перекваліфікації або виборі професії, визначення напряму навчання для майбутньої професії, саморозвитку, виявлення нахилів до підприємницької діяльності. Діагностика містить виявлення професійної нахилів та спрямованості Д. Голанда (глибинні професійні інтереси й цінності), методика Шуберта:

діагностика ступеню готовності до ризику, методика Т. Елерса діагностує мотивізацію до успіху особистості.

Виходячи з цього, потрібно звернути увагу на дані методики для проведення дослідження:

1. Методи дослідження професійних інтересів і цінностей. Методика профорієнтації для виявлення та аналізу тенденцій формування кар'єрних інтересів і цінностей серед старшокласників і абітурієнтів, а також дорослих, які потребують переорієнтації. Тест завершується поясненням професійних обов'язків і якостей найбільш актуальних професій на сучасному ринку праці.

2. Методика Шуберта: діагностика ступеню готовності до ризику.

Методика дозволяє оцінити ступінь готовності до ризику безробітного. Чим вища готовність до ризику, тим нижча мотивація до уникання невдач. Ступінь готовності до ризику пропорційно зв'язаний з кількістю допущених помилок.

3. Діагностичний підхід Т. Елерса виявляє мотивацію особистості до успіху. Цей метод оцінює силу прагнення до досягнення цілей і успіху. При діагностиці особистості на виявлення мотивації до успіху Т. Елерс виходить з положення: «Особистість, у якої переважає мотивація до успіху, віддає перевагу помірному або низькому рівням ризику. Їй властиво уникати високих ризиків. При сильній мотивації до успіху, надії на успіх зазвичай скромніший, ніж при слабкій мотивації до успіху, однак такі люди багато працюють для досягнення успіху, прагнуть до успіху» [4].

Отже, для виявлення необхідних якостей у людину, яка перебуває у стані довготривалого безробіття найкраще провести три методики: методика Голланда на виявлення професійних інтересів і цінностей; методика Шуберта, яка дає можливість діагностувати ступінь готовності до ризику та методика Елерса дає можливість продіагностувати особистість на мотивацію до успіху.

Висновки до другого розділу

Отже, актуальною є розробка ефективної психологічної тренінгової програми для виправлення та корекції хибних настановлень, стереотипної поведінки безробітних.

Психологічне консультування безробітних має бути спрямоване на оптимізацію їх соціальної адаптації, підвищення самооцінки, набуття позитивного життєвого статусу, прояв ініціативи, подолання соціального страху, тривоги, підвищення ступеня домагань, розвиток творчого потенціалу, повернення життєвої перспективи.

За потребою в психологічній допомозі безробітних можна поділити на кілька декілька груп:

- Вони мають реалістичний вибір спеціальності та свідоме ставлення до навчання чи працевлаштування, тому потребують лише спрямування на відповідне перенавчання або робоче місце.
- Мають нереалістичний професійний вибір або професійно невизначені та потребують професійно консультаційної допомоги.
- Через відсутність досвіду працевлаштування та недосконалі стратегії пошуку роботи потрібне відповідне навчання та тренування відповідних навичок.
- Невдале працевлаштування пов'язане з психологічними проблемами безробітних, які не призводять до стійкого зниження рівня соціальної адаптації (посттравматичні розлади, занижена самооцінка тощо). Саме цей тип безробітних найбільше потребує психологічної підтримки, спрямованого на підвищення адаптивних можливостей аплікантів.
- Невдале працевлаштування та неадекватна стратегія пошуку роботи пов'язана із суттєвими порушеннями адаптивності аплікантів (нервово-психічні розлади, залежні стани тощо). Ця категорія потребує ретельного психодіагностичного обстеження та спрямування до відповідного спеціаліста.

При діагностиці психологічних особливостей осіб у ситуації довготривалого безробіття існує потреба у професійній перекваліфікації, виборі напряму необхідного професійного навчання, саморозвитку, визначенні підприємницького потенціалу особистості. Для виявлення необхідних якостей у людина, яка перебуває у стані довготривалого безробіття найкраще провести три методики: методика Голланда на виявлення професійних інтересів і цінностей; методика Шуберта, яка дає можливість діагностувати ступень готовності до ризику та методика Елерса дає можливість продіагностувати особистість на мотивацію до успіху.

РОЗДІЛ 3 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ У СИТУАЦІЇ ДОВГОТРИВАЛОГО БЕЗРОБІТТЯ

3.1 Аналіз результатів емпіричного дослідження психологічних особливостей осіб у ситуації довготривалого безробіття

Емпіричною базою проведеного дослідження були обрані клієнти Радомишльського центру зайнятості.

Експериментальна вибірка становила 30 осіб, які знаходяться у стані довготривалого безробіття.

Методика дослідження професійної спрямованості Д. Голладна.

Методика дослідження професійної спрямованості Д. Голланда визначає нахили особистості до сфери професійної діяльності, до якої вона має природні здібності.

Люди переважно прагнуть знайти середовище і професію, які дозволили б їм найкраще розкрити свої здібності, схильності та інтереси, ціннісні орієнтації. Д. Голланд, виходячи з цього, виділив шість типів особистості: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенційний, підприємницький, артистичний. Також до даних типів особистості виділяють і шість типів професійного середовища з аналогічними назвами.

З точки зору вибору професії сутність методики Д. Голланда виявляється в тому, що задоволеність особою в професійній діяльності залежить від відповідності типу особистості типові професійного середовища.

Підприємницькі професії: стосуються діяльності, успішність якої залежить від наявності цих якостей - підприємливості, енергії, ініціативи, схильності до ризику і змагальності, лідерських і організаторських здібностей, прагнення до досягнення цілей, рішучості і тактичної гнучкості.

Найбільших досягнень досягає в управлінні, бізнесі і спорті. бізнесмен, брокер, спеціаліст з реклами, організатор подорожей, постачальник, т.і.

Основні цілі та цінності: особистість прагне бути на висоті, досягти високого соціального статусу, постійно збільшувати власний вплив на оточуючих та мати високі фінансові можливості.

Техніко-реалістичні професії: стосується діяльності у якій використовуються інструменти. Предметом роботи є реальні речі, їх створення, використання чи зміна. Ця сфера знаходиться поруч з техніко-технологічними процесами різних галузей промислового виробництва. Спеціалізовані завдання мають певний алгоритмічний характер.

Професії: механік, зоотехнік, водій, інженер, агроном, машиніст, електрик

Основні цілі та цінності: створення та впровадження новітніх технологій матеріального забезпечення, які необхідні суспільству у використанні корисних та практичних речей.

Природно-реалістичні професії: це діяльності, предметом якої є природний процес, явище чи об'єкт природи. Характер спеціалізованих завдань включає описове спостереження і дослідження, а також практичні функції перекладу або обслуговування при роботі з об'єктами будь-якого природного походження. Широко пропонується експериментальний метод, «метод проб і помилок». Продукти роботи мають бути суттєвими або вимірними.

Основні цілі та цінності: збереження, примноження та раціональне використання природних ресурсів, підтримання балансу живої природи та техногенної цивілізації, охорона середовища, яке нас оточує.

Конвенційні професії: професії пов'язані з чітко структурованою діяльністю, заснованою на цілях, завданнях і цінностях, сформованих суспільними звичаями і традиціями. Підхід до вирішення проблем є жорстким, практичним і конкретним. Зміст професійних завдань зазвичай включає запис і обробку інформації або виконання будь-якої діяльності за чітко визначеними алгоритмами та інструкціями.

Надає перевагу професіям, пов'язаним з розрахунками, канцелярією — бухгалтер, касир, економіст, статистик, комірник, працівник банку, ревізор.

Головні цілі та цінності: збереження та поширення духовно-етичних

цінностей та створення матеріальних продуктів шляхом беззаперечного впровадження суспільно визнаних норм і стандартів

Інтелектуальні професії: відноситься до діяльності аналітичного та дослідницького характеру, метою якої є вивчення та розуміння явищ, подій та об'єктів у науково-теоретичному плані. Характер завдання вимагає високого інтелектуального рівня, креативності та розвиненого абстрактного мислення. Результати роботи можуть бути неочікуваними. Професія: геолог, біолог, науковець, коректор, хімік.

Основні цілі та цінності: збирати, узагальнювати та аналізувати інформацію, виводити об'єктивні закони, висувати гіпотези та створювати концепції, розвивати новітні технології та наукові методи.

Соціальні професії: передбачає різноманітну соціальну роботу, сфери обслуговування, а також освіту та медицину. Робота вимагає постійного особистого спілкування, вміння налагоджувати контакт з людьми, переконання та пристосування, обслуговування, навчання, допомоги, уміння конструктивно вирішувати конфлікти, спираючись на інтуїцію та емоційний зв'язок. Результат роботи не завжди передбачуваний. Найкраща сфера діяльності для такого типу людини – навчання, лікування, сфера обслуговування. У більшості випадках – це лікар, вчитель, психолог, соціолог, педагог, адвокат, соціальний працівник.

Основні цілі та цінності: соціально-психологічна допомога та підтримка, матеріальне, фізичне та духовне забезпечення і розвиток особистості.

Артистичні професії: пов'язані з діяльністю, для якого є важливим творчий, нестандартний підхід у розв'язанні та вирішенні завдань на роботі. Людині має бути властиво розвинута фантазія та уява, у роботі потрібно мати незалежність у вирішенні та прийнятті завдань та рішень. Спиратись на власні емоції та інтуїцію

Основні цілі та цінності: самовираження через художню творчість, втілити своєї індивідуальності у результатах праці.

Професії: композитор, фототраф, актор, журналіст, письменник.

Професії, пов'язані з ризиком: містять вид зайнятості, яким властиві такі

якості: схильність ризикувати та конкурувати, самоконтроль та сила волі у складних та стресових ситуаціях, креативність та фізичну витривалість.

Основні цілі та цінності: захист оточуючих та держави, реалізація власного потенціалу в надзвичайних умовах, усунення фізичної небезпеки.

Рівні зацікавленості і мотивації в середині себе до різних видів професійної діяльності вираховується за стенами:

- 10,00-7,00 стена - високий рівень;
- 7,00-3,01 стена - середній рівень;
- 3,00-1,00 стена - низький рівень.

Високий рівень мотивації та зацікавленості сприяють успішній самореалізації (за наявності здібностей і психологічної схильності) у рамках конкретних видів професійної зайнятості.

Середній рівень внутрішньої мотивації та зацікавленості вказує про неконкретну або суперечливе вираження, а також нестійкість до певних видів професій. У даному випадку самореалізація до відповідної професії залежить від наявності потрібних здібностей та психологічний нахилів.

Низький рівень інтересу і внутрішньої мотивації по відношенню до відповідних видів професійної діяльності перешкоджає успішної самореалізації в цих галузях. Ігнорування факту призведе до психологічного дискомфорту на роботі. Може викликати дратівливість та хронічну стомлюваність, що призведе до регулярної зміни робочого місця [22].

Результати дослідження представлені у таблиці 1.1

Таблиця 1.1

Результати дослідження за методикою дослідження професійних інтересів і цінностей (N-30)

Шкали	Середнє
Соціальні	1 2 3 4 5 6 7
Підприємницькі	1 2 3 4 5 6
Конвенційні	1 2 3 4 5
Природно-реалістичні	1 2 3 4 5
Артистичні	1 2 3 4
Інтелектуальні	1 2 3 4
Техніко-реалістичні	1 2 3
Пов'язані з ризиком	1

Тобто, за середніми показниками дослідження можна зробити висновок, що серед досліджуваних груп найбільший інтерес проявляють до професій у сфері соціальної діяльності. Виявляйте також інтерес до підприємницької кар'єри.

Продемонстроване виражене прагнення до завоювання керівних місць у суспільстві та на роботі, прагнення отримати високий соціальний статус та фінансову стабільність.

Досліджувані можуть досягти успішної самореалізації в таких сферах діяльності та виконання професійних функцій як:

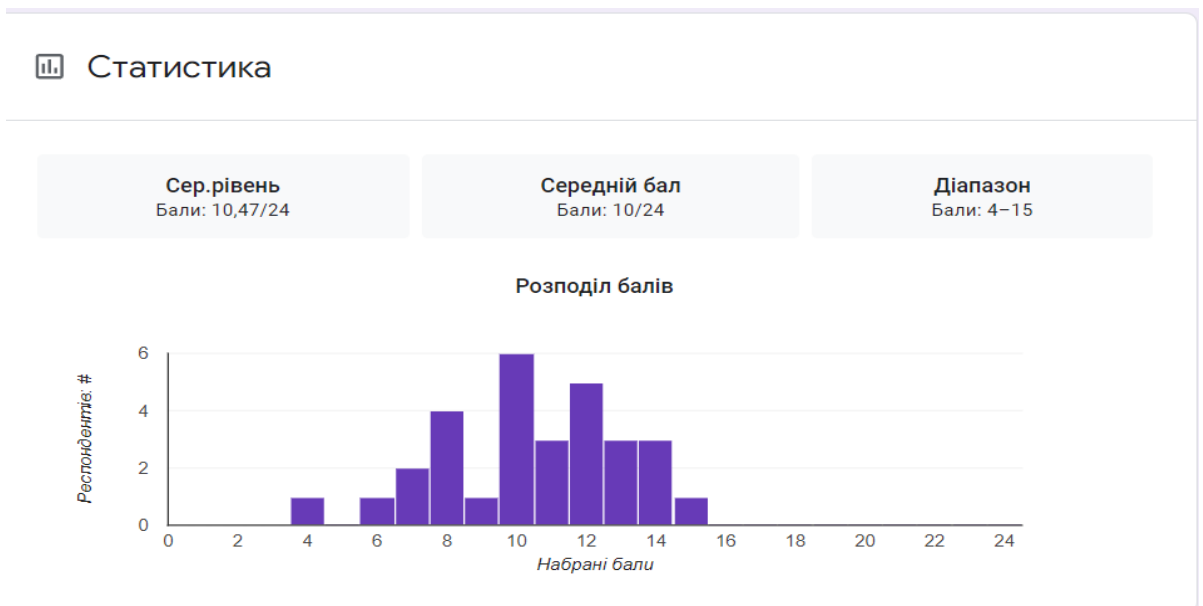
- менеджмент (кадровий, організаційний, туристичного бізнесу, готельного сервісу, модельного бізнесу);
- педагогіка;
- медицина;

- психологія;
- комерційна діяльність (комерсант, рекламний агент, продавець);
- адміністративна діяльність.

Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса.

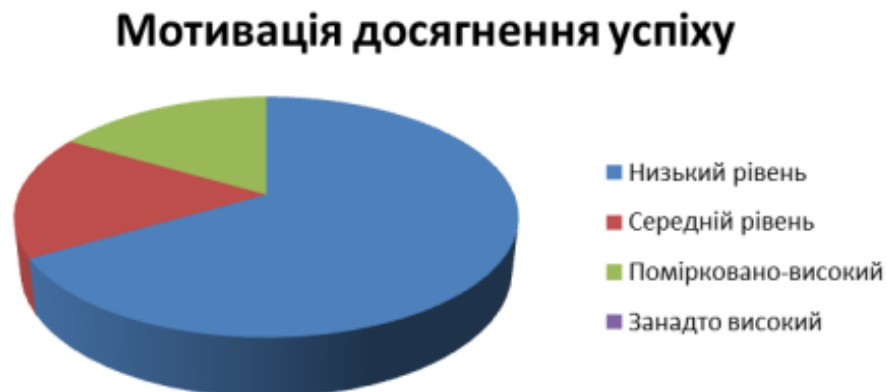
Дослідження показують, що люди з помірною або сильною орієнтацією на успіх віддають перевагу середньому рівню ризику. Ті, люди які уникають невдач, віддають перевагу меншому, або навпаки, занадто ризикованому. Чим вища в людини мотивація до успіху (досягнення мети), тим нижча її готовність до ризику. У той же час мотивація до успіху також впливає на надію на успіх: люди з сильною мотивацією до успіху зазвичай мають меншу надію на успіх, ніж люди зі слабкою мотивацією до успіху.

Таблиця 1.2



Результати дослідження представлені у таблиці 1.2 і діаграмі 1.1

Діаграма 1.1



Чим вища загальна кількість результатів, тим більший рівень мотивації до досягнення успіху.

1 – 10 балів вказує на низьку мотивація до успіху;

11 – 16 балів характеризує середній рівень мотивації;

17 – 20 балів демонструє помірно високий рівень мотивації;

більше 21 бала – найвищий рівень мотивації до успіху.

Отже, по результатах даного дослідження можна побачити, що 60% опитуваних мають низький рівень мотивації до успіху, 20% - мають середній рівень мотивації і 20% знаходяться у помірно-високому стані мотивації до успіху. Особи, які знаходяться в стані довготривалого безробіття мають низьку мотивацію до успіху. Знаходячись тривалий час в стані безробіття, людина втрачає мотивацію до пошуку роботи, звикаючи жити в комфортній для неї обстановці, зникає бажання виходити за рамки свого звичного життя, змінювати власне оточення, інтереси. Зникає мотивація до будь-якого навчання та спілкування з людьми, які можуть допомогти вирішити проблему. Багатьох може не влаштовувати робота яку пропонують у центрах зайнятості.

Але все ж є відсоток клієнти, яких не влаштовує безробітне життя. Вони хочуть змінити свої життєві звички, прагнуть до кращого і нового, щоб якісно забезпечити своє життя та життя тих, хто знаходиться поруч.

Методика Шуберта: діагностика ступеню готовності до ризику

Методика діагностики ступеня готовності до ризику А.М. Шуберта (Опитувальник схильності до ризику Шуберт) показує готовність ризикувати і наскільки ризик клієнта є необхідним та доцільним. Тест А.М. Шуберта також виявить причини помилок у повсякденному житті та дозволить відкоригувати стиль поведінки для досягнення більшого успіху з меншими витратами.

Оцінювання методик відбувається за неперервною шкалою, що визначається як відхилення від середнього значення. Стверджувальні відповіді вказують на схильність досліджуваного до ризику.

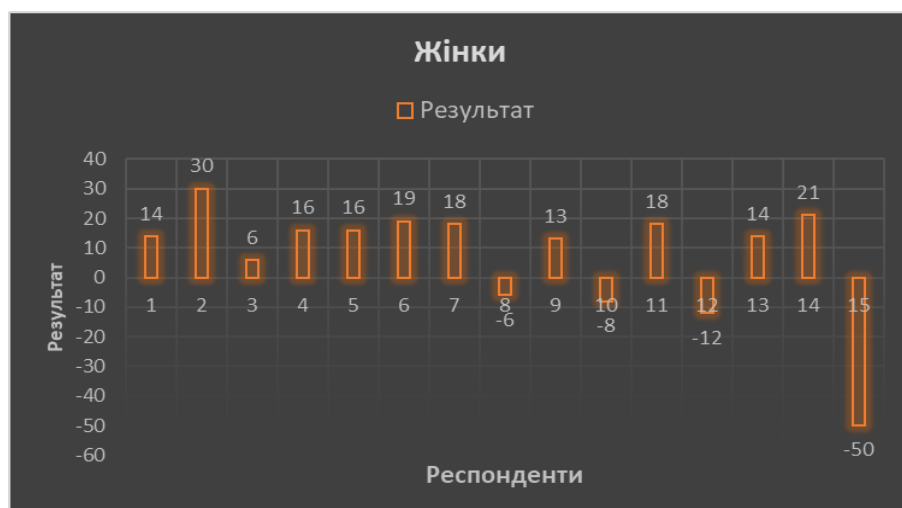
Діапазон значень тесту варіює в межах від -50 до $+50$ балів.

При інтерпретації результатів опираються на такі показники: якщо досліджуваний набрав менше -30 балів, то це вказує на його виражену обережність. Про середнє значення значення говорять, якщо результати знаходяться в межах від -10 до $+10$ балів. Схильність до ризику діагностується у випадку, якщо досліджуваний набрав більш як $+20$ балів.

Високий рівень готовності до ризику супроводжується низькою мотивацією уникання невдач. Готовність до ризику пов'язана прямо пропорційно з кількістю допущених помилок [9].

Результати проведеного дослідження представлені у таблиці 2.1, таблиця 2.2 та діаграма 1.2.

Таблиця 2.1



За результатами даної таблиці можна побачити, що одинадцять жінок мають середній ступень готовності до ризику. Дані результати відповідають нормі. При стресових ситуаціях людина буде чітко контролювати свої дії та включити «холодний» розум. У двох жінок – схильність до ризику вище середнього ступеню. У одній досліджуваної результат показав занадто обережність. У однієї опитуваної результат виявив надмірну обережність. Показники, які мають відхилення від середнього значення, не є нормою. Це може призвести до того, що при нестандартній ситуації під час роботи, внаслідок стресу людина може неадекватно оцінити свої можливості, що може привести до помилок при прийнятті рішень.

Таблиця 2.2



За результатами таблиці 2.2, можна спостерігати, що у чоловік готовність до ризику відрізняється від жіночої. Більшість досліджуваних чоловіків мають показники, які перевищують норму. У семи чоловіків ступень готовності до ризику – середній. Чотири чоловіка мають вище середнього схильність до ризику.

Чотири опитаних мають надмірну обережність до ризику.

Слід зазначити, що існують гендерні відмінності в оцінці ризику між чоловіками та жінками. По-перше, з погляду на характер чоловіків, вони більш оптимістичні, надмірні у досягненні успіху та авантюрні, чим жінки. Ці звичні та типові особливості характеру надихають чоловіків на ризик. По-друге, жінки ставляться більш песимістично до невизначеності ніж чоловіки. Крім того, жінкам властивий більш песимістичний спосіб вимірювання ймовірності.

Завдяки проведеному дослідженню можна побачити, що:

- з віком бажання людей ризикувати зменшується;
- у робітників з більшим досвідом готовність до ризику нижча, ніж у недосвідчених;
- у жінок готовність до ризику реалізується за конкретних умов, ніж у чоловіків;
- у керівників підприємств і військових командирів готовність до ризику вища, ніж у студентів;
- підвищена відданість особистості, ситуація внутрішнього конфлікту сприяє готовності до ризику;
- під час групової діяльності готовність до ризику сильніша, ніж у діях самотійно, вона залежить від групових очікувань.

3.2. Рекомендації щодо профілактики психологічних проблем осіб у ситуації довготривалого безробіття

На даний час в нашій державі немає створених компетенцій у системі психологічної допомоги безробітним. Державна служба зайнятості не розробила чітко визначеного напрямку роботи із психологічної підтримки безробітних осіб. Як показує практика, центри зайнятості проводять таку роботу разом з консультацією та профорієнтацією, але результати вказують на те, що часу для психологічної підтримки виділяється недостатньо.

Надання психологічної допомоги безробітним використовується для попередження появи негативних тенденцій у психології людей, подолання

труднощів та вирішення конфліктних ситуацій у взаєминах з оточуючими. Фахівець може використовувати діагностичні методи: психологічне та психотерапевтичне консультування; психологічна діагностика, психологічний тренінг, індивідуальні та групові методи психологічної корекції.

Програма психо-соціальної підтримки безробітних складається з таких етапів.

1. Підтримка психологічної діагностики дозволяє розпізнати власні психологічні особливості та професійно важливі якості. На цьому етапі за допомогою психодіагностики визначалися кореляції між рисами характеру безробітного, особистісними якостями, здібностями безробітного та професійними потребами людини.

2. Психокорекційна, психотерапевтична підтримка, спрямована на зниження напруженості, тривожності, підвищення впевненості у собі, стимулювання активності, підготовку до зіткнення з негативними ситуаціями. Для цього як методи групової роботи використовувалися тренінг та психологічна корекція.

3. Професійна інформаційна та психолого-педагогічна підтримка самосвідомості та самоідентифікації. В результаті безробітні навчилися оцінювати психологічні вимоги своєї професії до професіоналів, зіставляти їх зі своїми психологічними якостями та усвідомлювати власні висновки.

4. Довідково-інформаційна підтримка, розроблена для надання та ознайомлення безробітного з вакантними робочими місцями, а також з інформаційним переліком джерел та організацій, які надають робочі місця, умови працевлаштування та вимоги до працівника.

Психокорекційні завдання фахівця центру зайнятості, що з'являються як запитання про те, що можна виконати з клієнтом.

1. Праця з клієнтом, який не бажає вчиняти як всі. Зазвичай можна з цим зустрітись у ситуації, коли людині потрібно виконати роботу правильно, але вона не хоче робити.

2. Психокорекційні завдання, в основі яких міститься ідея про навчання та виховання. Ці завдання містять в собі індивідуальне навчання як впливати один на одного. Щоб корекційний вплив відбувся, потрібен конкретний соціальний зразок, як здійснюється вплив на людину. Для прикладу потрібно навчитися розмовляти по телефону з майбутнім керівником, головним у справі є відсоток правдивості.

3. Особа, що підлягає психокорекційній роботі, повинна знати мету корекційного впливу та розуміти, що від неї вимагається. Клієнт повинен мати уявлення з якою метою виконується корекційне завдання. Щоб робота людини була ефективною. Виконана корекційна робота оцінюється спеціалістом за ступенем наближення до прикладу. Психокорекційна робота ні в якому разі не повинна проходити болісно.

Програма включає в себе використання діагностичних процедур, психологічних методик, інформаційних, групових дискусій, рольових ігор. Програма містить чотири блоки вправ. Кожен блок спрямований підвищити рівень психосоціальної підготовленості безробітних за компонентами теоретичної моделі.

Поширеним є використання психокорекційних тренінгів. Завданням курсу є виховання у людей поваги та шани до інших людей; уміння піти на компроміс у ситуації, яка цього потребує. У групі зобов'язані дотримуватись загальноприйнятих правил. Приходять до початку заняття. Учасники групи приймають участь у всіх вправах та завданнях. Але участь базується на добровільності. Обговорювати лише те, що відбувається у групі. Не перебивати, не перешіптуватись один між одним. Слухати кожного учасника уважно. Критикувати або оцінювати конкретний вчинок, а не учасника групи. Бути коректним стосовно одне одного. Завдяки тренінговій в групі підвищується активності, учасники розкриваються по-новому. Отримують зворотній зв'язок від учасників. З'являється довіра, щирість, але обов'язково залишається конфіденційність поза групою [22].

Тренінг сприяє:

утворенню адекватної Я-функцію;
 усвідомити власні хвилювання;
 пробудити творчі здібності, розкриває оригінальність, формує здатність духовно розкрити себе, розвиває гнучкість психічних функцій;
 набуті соціальних навичок та здібності;
 пристосуватись до соціального та професійного життя.

Завдяки тренінгу відбувається: усунення негативних станів; зміцнення особистості людини за допомогою процесу саморегуляції, самосвідомості та самовиведення з деструктивних станів, налагодження доброзичливих відносини з оточуючими та підвищення самооцінки.

У процесі тренінгових занять вирішуються такі питання:

Безробітні навчаються бути у злагоді з власним Я; починаються краще розуміти себе.

Виховання інтересу до оточуючих людей та емпатії.

Вміння контролювати власну терпимість до думки співбесідника.

Формування соціальних навичок для контролю власної агресії.

Корекційний тренінг розділимо на кілька етапів:

Перший етап – організаційний: збирається група учасників, проводиться виявлення коригування мотиви учасників, з'ясовується час та місце де будуть відбуватись заняття.

Другий етап – знайомство: керівник групи інформує про основні принципи роботи у групі, створює умови для швидкого знайомства учасників; вирішує, яке буде вітання та прощання в групі.

Третій етап – основна частина тренінгу: проводяться вправи та виконуються тренінгові завдання.

Четвертий етап – завершальна частина: продовяться загальні підсумки та результати, відбувається дискусія з різних побажань для наступного разу.

Під час тренінгу рекомендовано застосовувати музикотерапію. Даний спосіб підвищує комунікативні якості, соціальну активність та позитивне пристосування у суспільстві.

Головні завдання музикотерапії: блокування процесу комунікації із соціальним оточенням, підтримка при релаксації, аутогенне тренування, зменшення тривожних станів, внутрішнього стресу.

Існують такі форми групових вправ:

а) музично-рухові вправи. Метою заняття є – концентрація уваги, координація аудіовізуальної, моторної корекції людини, створення умов для спілкування та взаємодії з навколишнім середовищем;

б) психічна та соматична релаксація за допомогою музики. Вправа містить три складові: психологічну, музичну і біозвукову. Психологічний вплив відбувається через яскраве самонавіювання, яке впливає на розслаблення всього тіла (голоса пташок, образи природи);

в) рецептивне сприйняття музики. Позбавляє від внутрішніх конфліктів. Сприяє стабілізації особистості, активному сприйманню власної особистості. Одночасне спостереженням пластичного кольорового руху можна з'єднувати з слуханням музики [26].

Таким чином, останні наукові дослідження підтверджують, що безробіття має соціальні, економічні, сімейні, медичні та політичні негативні наслідки. Емоційні наслідки безробіття призводять до низької самооцінки, та навіть до депресії та самогубства. Проблеми зі здоров'ям, спричинені стресом, є однією з головних медичних проблем. Причина психологічних проблем, які викликало довготривале безробіття, приховується у непрстому зв'язку, яке існує між сприйняттям себе як успішної особистості та роботою як засобом заробітку. До соціально-психологічних проблем безробіття відносяться значні негативні наслідки для сім'ї, найближчого оточення осіб, які втратили роботу, та суспільства загалом. Все вище описане, тільки підтверджує важливість та актуальну значущість для подальшого вивчення психологічних аспектів проблеми довготривалого безробіття.

Висновки до третього розділу

Отже, виходячи з даних досліджень можна зробити висновки, що в Україні немає чітко сформованих підходів до формування системи психологічної підтримки безробітних. Державні служби зайнятості не мають конкретного напрямку діяльності психологічної підтримки безробітних осіб. Як показує практика, центри зайнятості проводять таку роботу разом з консультацією та профорієнтацією, але результати вказують на те, що часу для психологічної підтримки виділяється недостатньо.

Потрібно покращувати психологічну підтримку безробітних. Тоді ми зможемо спостерігати підвищення мотивації безробітного до скорішого працевлаштування; також потрібно допомогти у розв'язанні всіх психологічних та соціальних проблем, це призведе до зменшення часу пошуків роботи, допоможе самореалізуватись, покращити адаптацію. Реалізувати професійну кар'єру шляхом оптимізації психологічного стану.

Якщо переглядати результати дослідження проведених методик: Шуберта «діагностика ступеню готовності до ризику», діагностична методика Т. Елерса на визначення мотивації до успіху та методика «дослідження професійної спрямованості» Д. Голладна, можна побачити, що опитувані найбільший інтерес проявили до професій у сфері соціальної та підприємницької діяльності. Але рівень мотивації у більшості опитуваних знаходиться на низькому рівні, тому що у довготривалому безробітті людина втрачає мотивації, звикає до щоденного образу життя та впадає у депресію. Але все ж є відсоток, який прагне до кращих змін як ззовні так і всередині себе. Також ми прослідкували тенденцію, що чоловіки більше схильні до ризику ніж жінки, але жінки більш обачніші та продумують наслідки можливих ситуацій наперед.

ВИСНОВКИ

Безробіття - це соціально-економічне явище, у якому припинення трудової діяльності незалежно від волі працівника, через неможливість знайти роботу.

Довготривале безробіття є найнебезпечнішим видом безробіття з негативними наслідками. Після шести місяців відсутності роботи, найчастіше проявляються деструктивні зміни, які стосуються соціального стану, фінансового забезпечення, здоров'я, психіки людини. У людини зменшуються сили протистояти неприємностям. Спостерігається значний спад активного поведіння, погіршення щоденних звичок, інтересів, цілей. Найбільш значимі деструктивні зміни виникають в разі тривалого безробіття, коли у людини не має тимчасового заробітку на сезонній роботі чи в неформальному секторі у мінімальному розмірі. Найбільш значною причиною виникнення довготривалого безробіття є недостатній рівень обслуговування державної служби зайнятості безробітних, яка зобов'язана проводити превентивні заходи, як спрямовані на зменшення терміну безробіття.

Довготривалим безробіття, вважається безробіття, тривалість якого становить від 6 до 12 місяців.

У людини з'являються деструктивні зміни після шести місяців безробіття. Зміни пов'язані із здоров'ям, психікою, фінансами, соціальним станом людини. З'являється дефіцит активного способу життя, псується щоденні звички, зникають інтереси, цілі. У особистості зникають сили протистояти проблемам, які викликало безробіття.

На теоретичному рівні з'ясовано, що багатоаспектність безробіття обумовлюють необхідність вивчення даної проблеми у площині різних наук – економічних, соціальних та психологічних. Це спричинило появу цілої низки класифікацій видів безробіття. Канстатовано, що проблема безробіття має біполярний характер і не може розглядатися виключно у негативній для індивіда, суспільства чи економіки площині. Безробіття є об'єктивною реальністю ринку праці. Коли людина втрачає постійне місце роботи з'являються негативні

наслідки у емоційній сфері, самопочутті та поведінці особистості, негативно впливає на процес професійної адаптації у нових соціально-економічних умовах.

На даний час в нашій державі немає створених компетенцій у системі психологічної допомоги безробітним. Державна служба зайнятості не розробила чітко визначеного напрямку роботи із психологічної підтримки безробітних осіб. Як показує практика, центри зайнятості проводять таку роботу разом з консультацією та профорієнтацією, але результати вказують на те, що часу для психологічної підтримки виділяється недостатньо.

У більшості випадків для безробітних характерна потреба у допомозі таких видів: відновлення самосвідомості, психологічна реабілітація, психологічна мобілізація, зняття тривоги, підвищення стресостійкості, розвиток достатньої самооцінки, впевненості у своїх силах. Незадоволення цих потреб викликає ускладнення професійної перепідготовки особистості. Тому що ефективність перепідготовки та перекваліфікації залежить від розуміння необхідності пошуку нових форм професійної самореалізації.

Багато вчених відносять масове безробіття до «соціальних проблем», які негативно впливають на фінансові, сімейні, соціальні та навіть політичні умови країни. Цей стан визначається індивідами, і суспільством в цілому як неправильний стан, який призводить до напруженості та конфліктів і має деструктивний вплив на розвиток країни. Ефективним методом формування та корекції особистісних якостей учасників є програма соціально-психологічної підтримки. Їх використання значною мірою дає змогу звернути увагу та зрозуміти суб'єктивні обмеження, що знижує рівень психосоціальної готовності безробітних до зміни професії.

Професійна консультаційна робота з клієнтами центрів зайнятості включає в себе корекційний з метою покращення емоційно-психологічного стану та полегшення процесу працевлаштування з підвищення мотивації та відповідальності за власну долю.

Результати емпіричних досліджень за методиками: Шуберта «діагностика ступеню готовності до ризику», діагностична методика Т. Елерса на визначення

мотивації успіху та методика «дослідження професійної спрямованості» Д. Голладна, показуючи, що безробітні характеризуються низьким бажанням змін і самовдосконалення, спостерігаються нереальні рівні домагань. Опитувані найбільший інтерес проявили до професій у сфері соціальної та підприємницької діяльності. Але рівень мотивації у більшості опитуваних знаходиться на низькому рівні, тому що у довготривалому безробітті людина втрачає мотивації, звикає до щоденного образу життя та впадає у депресію. Але все ж є відсоток, який прагне до кращих змін як ззовні так і всередині себе. Також ми прослідкували тенденцію, що чоловіки більше схильні до ризику ніж жінки, але жінки більш обачніші та продумують можливі наслідки ситуацій наперед.

Не варто забувати про гендерні відмінності в оцінці ризику між чоловіками та жінками. По-перше, з погляду на характер чоловіків, вони більш оптимістичні, надмірні у досягненні успіху та авантюрні, чим жінки. Ці звичні та типові особливості характеру надихають чоловіків на ризик. По-друге, жінки ставляться більш песимістично до невизначеності ніж чоловіки. Крім того, жінкам властивий більш песимістичний спосіб вимірювання ймовірності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Feather N.T. The Psychological Impact of Unemployment / N.T.Feather. — Springer, 1989. — 285 p.
2. Gorz A. Farewell to the Working Class: An Essey on PostIndustrial socialism. London : Pluto, 1982. – 152 p.
3. Бойко Г.В. Зміни уявлення про себе в умовах втрати та відсутності роботи / Бойко Г.В. // Актуальні проблеми психології. Економічна психологія. Організаційна психологія. Соціальна психологія: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / за ред. С.Д.Максименка, Л.М.Карамушки. — К.: Міленіум, 2003. — Т. 1. — Вип. 11. — С. 10–13.
4. Гузенко В.А // Наука і освіті. – 2007. - № 8-9.- С. 31-35. – Режим доступу: <http://www.dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/pdf>.
5. Дёмин А.Н. Особенности переживания личностью кризисов своей занятости / А.Н.Дёмин // Вопросы психологии. — 2006. — № 3. — С. 87–96.
6. Деним А.Н. Способы адаптации безработных в трудовой жизненной ситуации / А.Н. Деним, И.П. Попова // Социологические исследования. – 2000. – №5. – С. 35–45.
7. Ільніцький, Я. Вдосконалення роботи центрів зайнятості щодо активізації безробітних до пошуку роботи [Текст] / Я. Ільніцький // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. - 2010. - Вип. 15. - С. 82-86.
8. Калина А.В. Економіка праці: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Калина А.В. – К.: МАУП, 2004. – С. 74.
9. Кокурн О.М., Пішко І.О. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: Методичний посібник. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2011. – 281 с. – Режим

доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309843.pdf>.

10. Корчак Л. Інтегративний підхід до вивчення соціально-економічних наслідків безробіття у Республіці Польща / Л. Корчак // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2013. – Вип. 1-2. – С. 105- 115. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2013_1-2_18.
11. Кулиш Н.В. Социально-экономические последствия безработицы / Н.В.Кулиш // Современные социально-экономические проблемы Крыма и пути их решения: матер. науч.-практ. конф. — Симферополь, 2001. — С. 90– 93.
12. Купець О.В. Довготривале безробіття в Україні: методологія оцінки та регулювання: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.07 / О.В. Купець ; НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж. – К., 2008. – 20 с.
13. Логвиненко В.П. Психологічна підтримка безробітних в процесі професійного навчання / В.П.Логвиненко // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання безробітних: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 15-річчю Ін-ту підгот. кадрів держ. служби зайнятості України. – К., 2006. – С. 267-278.
14. Лук'янова Л. Безробіття як соціально-економічна проблема України та шляхи її розв'язання / Л. Лук'янова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – 2016. – № 2. – С. 147-152. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2016_2_26.
15. Марченко І. С. Довготривале безробіття в Україні // Демографія та соціальна економіка, 2013, № 2 (20). – С. 224-233.
16. Мілютіна К. Л. Методи надання психологічної допомоги безробітним і профілактики довготривалого безробіття / К. Л. Мілютіна // Вісник післядипломної освіти. – 2012. – Вип. 8. – С. 250-255. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2012_8_40.
17. Остапенко Ю.М. Экономика и социология труда в вопросах и ответах: Учебное пособие / Остапенко Ю.М. – М.: ИНФРА-М, 2001. – С. 54;

- Экономика труда: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / [под ред. проф. Ю.П. Кокина, проф. П.Э. Шлендера]. – М.: Магистр, 2010. – С. 117;
- Волкова О.В. Ринок праці. Навчальний посібник./ Волкова О.В. – К.: Центр учбової літератури, 2007.
18. Пасічна В. Г. Психологічний аналіз безробіття як соціально-економічного явища // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016. Випуск 34. – С. 406-420.
19. Рофе А.И. Экономика труда : учебник / А.И. Рофе. – М.: КНОРУС, 2010. – С. 178.
20. Скульська В. Є. Професійна орієнтація та професійне навчання безробітних: організаційно-правові та психолого-педагогічні аспекти / В. Є. Скульська, Ю. М. Маршавін, М. А. Міропольська та ін. – К.: ІПК ДСЗУ, 2007. – 346 с.
21. Хакимова Н. Р. Психологические особенности профессионального самоопределения женщин / Н. Р. Хакимова // Сборник научных трудов «Сибирская психология сегодня». – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2002. – С. 233-240.
22. Хуторна С. І. Кваліфікаційна робота // Проблеми довготривалого безробіття, 2020. – С. 38–40. – Режим доступу: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/pdf>.
23. Черниш Т. Сутність та особливості довготривалого безробіття в Україні / Черниш Т., Власенко О. // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 8. – С. 8
24. Чурилова О. А. Безробіття в Україні: причини, види, наслідки / О. А. Чурилова // Наукові доробки молоді – вирішення проблем євроінтеграції: зб. наук. статей у 2 т. – Харків, 2008. - № 12. – С. 182-184.
25. Шелест І.І. Особливості психічних станів безробітних різних вікових груп / І.І. Шелест, К.В. Виговська // Психологія праці та управління : зб.

- наук. праць V! Міжнародної науково-практичної конференції: - Част. 1. – К. : ІПКДСЗУ, 2009. – С. 192-199.
26. О.В. Гаврилова. У. М. Синьова, А-43 Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) // Збірник наукових праць – Вип. III. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2012. – С. 197- 205. – Режим доступу: <https://aqce.com.ua/download/publications/427/379.pdf/>
27. Рофе А.И. Экономика труда : учебник / А.И. Рофе. – М.: КНОРУС, 2010. – С. 178.
28. Скульська В. Є. Професійна орієнтація та професійне навчання безробітних: організаційно-правові та психолого-педагогічні аспекти / В. Є. Скульська, Ю. М. Маршавін, М. А. Міропольська та ін. – К.: ІПКДСЗУ, 2007. – 346 с.
29. Синявський В. В. Психологічні основи професійної консультації безробітних: навч. метод. посіб. – К.: ІПКДСЗУ, 2011. – 80 с.
30. Технологія профорієнтаційної роботи з безробітними, які тривалий час перебувають на обліку в державній службі зайнятості: колективна монографія / За ред. С. О. Тарасюк. – К.: ІПКДСЗУ, 2010. – С. 183.
31. Технологія профорієнтаційної роботи з безробітними, які тривалий час перебувають на обліку в державній службі зайнятості: колективна монографія / За ред. С. О. Тарасюк. – К.: ІПКДСЗУ, 2010. – 312 с.
32. Торжевський М.В. Проблеми безробіття молоді та напрями їх вирішення / М.В. Торжевський // «Економіка України», 2014. – №1. – С. 87- 96.
33. Туленков М.В. Поведінкові стратегії безробітних на ринку праці (соціологічний аналіз) / М.В. Туленков, Г.І. Крутінь. – К. : ІПКДСЗУ, 2004. – 130 с.
34. Фатєєнко Н. В. Соціально-економічні наслідки безробіття / Н. В. Фатєєнко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 8. – С. 114-117.
35. Федоренко В. Г. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах

- світової економічної кризи / В. Г. Федоренко // Економіка та держава. – 2009. – № 1. – С. 4-5.
36. Хакімова Н. Р. Психологические особенности профессионального само визначения женщин / Н. Р. Хакімова // Сборник научных трудов «Сибирская психология сегодня». – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2002. – С. 233-240
37. Чурилова О. А. Безробіття в Україні: причини, види, наслідки / О. А. Чурилова // Наукові доробки молоді – вирішення проблем євроінтеграції: зб. наук. статей у 2 т. – Харків, 2008. - № 12. – С. 182-184.
38. Черниш Т. Сутність та особливості довготривалого безробіття в Україні / Черниш Т., Власенко О. // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 8. – С. 8-12.
39. Шляхтін Г. С. Вікові особливості тимчасової перспективи особи / Г. С. Шляхтін // Психологія особи і час : тези доповідей. – Чернівці, 2005. – Т. 2. – С. 13-16.
40. Яковенко Я., Яценко Н. Безробіття молоді в Україні. Н. М. Яценко, Я. Ю. Яковенко. - Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. Випуск 1/2013 (78).

Визначення професійного типу особистості

Дж. Голланда (Дж. Холланда)

Тест призначений для визначення професійної спрямованості особистості.

Інструкція до тесту - Виберіть одну з двох пропонованих професій, але не з точки зору престижності, а з точки зору її суті: «Чи можу я займатися даним видом діяльності, чи хочу я цього?».

Перший варіант.

№ Варіант А	Варіант Б
1 Інженер-технолог	Інженер-конструктор
2 В'язальник	Санітарний лікар
3 Кухар	Набірний
4 Фотограф	Завідувач магазином
5 Кресляр	Дизайнер
6 Філософ	Психіатр
7 Вчений-хімік	Бухгалтер
8 Редактор наукового журналу	Адвокат
9 Лінгвіст	Перекладач художньої літератури
10 Лікар-психіатр	Статистик
11 Завуч	Голова профкому
12 Спортивний лікар	Фельєтоніст
13 Нотаріус	Постачальник
14 Перфоратор	Карикатурист
15 Політичний діяч	Письменник
16 Садівник	Метеоролог
17 Водій тролейбуса	Медсестра
18 Інженер-електронник	Секретар-машиністка
19 Маляр	Художник по металу
20 Біолог	Окуліст

21 Телеоператор	Режисер
22 Гідролог	Ревізор
23 Зоолог	Головний зоотехнік
24 Математик	Архітектор
25 Працівник дитячої кімнати міліції	Рахівник
26 Вчитель	Командир частини
27 Вихователь	Художник по кераміці
28 Економіст	Завідувач відділом
29 Коректор	Критик
30 Завгосп	Диригент
31 Радіооператор	Спеціаліст з ядерної фізики
32 Налагоджувальник	Монтажник
33 Агроном-насіннезнавець	Голова колгоспу
34 Закрійник-модельєр	Декоратор
35 Археолог	Експерт
36 Працівник музею	Консультант
37 Вчений	Актор
38 Логопед	Стенографіст
39 Лікар	Дипломат
40 Головний бухгалтер	Директор
41 Поет	Психолог
42 Архіваріус	Скульптор

Діагностика рівня особистісної готовності до ризику («PSK» Шуберта)

Методика дозволяє оцінити ступінь готовності до ризику. Ризик визначається як дія навмання з надією на вдалий результат або як можлива небезпека, як дія, вчинена в умовах невизначеності.

Інструкція. Оцініть ступінь своєї готовності вчинити дії, про які Вас запитують. При відповіді на кожне з 25 запитань поставте відповідний бал за наступною схемою:

- 1) 2 бали - повністю згодний, повне «так»; 2) 1 бал - більше «так», чим «ні»;
- 3) 0 балів - ні «так», ні «ні», щось середнє; 4) -1 бал - більше «ні», ніж «так»;
- 5) -2 бали - повністю «ні».

Текст опитувальника

1. Перевищили б Ви встановлену швидкість, щоб швидше надати необхідну медичну допомогу хворій людині?
2. погодились б Ви заради гарного заробітку брати участь у небезпечній і тривалій експедиції?
3. Стали б Ви на шляху небезпечного злочинця, який втікає?
4. Могли б Ви їхати на підніжці товарного вагона при швидкості більше 100 км/год.?
5. Чи можете Ви на наступний день після безсонної ночі нормально працювати?
6. Стали б Ви першим переходити холодну ріку?
7. Позичили б Ви товаришу велику суму грошей, будучи не зовсім впевненим, що він зможе Вам повернути її?
8. Увійшли б Ви разом з приборкувачем у клітку з левами при його запевнянні, що це безпечно?
9. Могли б Ви під керівництвом досвідченого наставника залізти на високу фабричну трубу?
10. Могли б Ви без тренування взятися за керування вітрильним човном?

- 11.Ризикнули б Ви схопити за вуздечку коня, який швидко рухається?
- 12.Могли б Ви, випивши декілька літрів пива, їхати на велосипеді?
- 13.Могли б Ви зробити стрибок з парашутом?
- 14.Могли б Ви при необхідності проїхати без квитка від Луганська до Чопа?
- 15.Могли б Ви відправитися в далеку поїздку на автомобілі, якби за кермом повинен був сидіти Ваш знайомий, який зовсім недавно побував у важкій дорожній події?
- 16.Могли б Ви стрибнути з 10-метрової висоти на тент пожежної команди?
- 17.Могли б Ви, щоб позбутися затяжної хвороби з постільним режимом, піти на небезпечну для життя операцію?
- 18.Могли б Ви зстрибнути з підніжки вагона при швидкості руху 60 км/год.?
- 19.Могли б Ви у вигляді виключення разом з шістьма іншими людьми піднятися на ліфті, розрахованому тільки на 5 чоловік?
- 20.Могли б Ви за велику грошову винагороду перейти із зав'язаними очима небезпечне вуличне перехрестя?
- 21.Узялися б Ви за небезпечну для життя роботу, якби за неї добре платили?
- 22.Могли б Ви після 10 чарок горілки обчислювати відсотки?
- 23.Могли б Ви за вказівкою Вашого начальника взятися за високовольтну проводку, якби він завірив Вас, що вона знеструмлена?
- 24.Могли б Ви після деяких попередніх пояснень керувати вертольотом?
- 25.Могли б Ви, маючи квитки, але без грошей і продуктів, доїхати з Києва до Польщі?

Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса

На кожен з нижчезазначених питань відповідайте "Так" або "Ні".

1. Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час.
2. Я легко дратуюся, коли помічаю, що не можу па всі 100% виконати завдання.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я все ставлю на карту.
4. Коли виникає проблемна ситуація, я найчастіше приймаю рішення одним з останніх.
5. Коли в мене два дні поспіль немає діла, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижче середніх.
7. Але відношенню до себе я більш строгий, ніж по відношенню до інших.
8. Я більш доброзичливий, ніж інші.
9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, то йотом суворо засуджуюсебе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху.
10. У процесі роботи я потребуую невеликих паузах для відпочинку.
11. Старанність - це не основна моя риса.
12. Мої досягнення в праці не завжди однакові.
13. Мене більше приваблює інша робота, ніж та, якою я зайнятий.
14. Осуд стимулює мене сильніше, ніж похвала.
15. Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною.
16. Перешкоди роблять мої рішення більш твердими.
17. У мене легко викликати честолюбство.
18. Коли я працюю без натхнення, це зазвичай помітно.
19. При виконанні роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю те, що повинен був зробити зараз.
21. Треба покладатися тільки на самого себе.

22. У житті мало речей більш важливих, ніж гроші.
23. Завжди, коли мені треба буде виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю.
24. Я менш честолюбний, ніж багато інших.
25. У кінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу.
26. Коли я розташований до роботи, я роблю се краще і кваліфікованішими, ніж інші.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які можуть завзято працювати.
28. Коли у мене немає справ, я відчуваю, що мені не по собі.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим.
30. Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюся робити це якомога краще.
31. Мої друзі іноді вважають мене ледачим.
32. Мої успіхи в якійсь мірі залежать від моїх колег.
33. Безглуздо протидіяти волі керівника.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не ладиться, я нетерплячий.
36. Я зазвичай звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Коли я працюю разом з іншими, моя робота дає великі результати, ніж роботи інших.
38. Багато чого, за що я беруся, що не доводжу до кінця.
39. Я заздрю людям, які не завантажені роботою.
40. Я не заздрю тим, хто прагне до влади і положенню.
41. Коли я впевнений, що стою на правильному шляху, для доведення своєї правоти я йду аж до крайніх заходів.